



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44
Haziran 2016 June 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

INGMAR BERGMAN'IN KIŞ IŞIĞI FILMİ ÇERÇEVESİNDE HİRİSTİYANLIKTAKİ DEUS OTIOSUS
TANRI ANLAYIŞINI SORGULAMAK
A QUERY ABOUT GOD UNDERSTANDING DEUS OTIOSUS IN CHRISTIANITY WITHIN THE SCOPE
OF THE MOVIE WINTER LIGHT BY INGMAR BERGMAN

Necati SÜMER*

Öz

Deus otiosus, ilgisiz ve uzaklaşmış Tanrı anlamına gelir. Bu kavram, dinler tarihinde güçlü bir Tanrı'nın zamanla insanların dinsel hayatından uzaklaşıp istirahate çekilmesini ifade eder. Özellikle Afrika, Yunan, Anadolu inançlarında ve Hint mitolojisinde bu dinsel anlayış açıkça görülmektedir. Hristiyan kutsal metinlerine ve kültürüne bakıldığında istirahate çekilen Tanrı anlayışının burada da olduğu görülür. İsa'nın çarmıha gerilirken, "Tanrım, neden beni yalnız bıraktın?" yakarışı, birçok Hristiyan için Tanrı'nın sessizliğini ifade etmektedir. Tanrı'nın istirahate çekildiği için insanları duymadığı sitemi, geçmişten günümüze Hristiyanların tartışa geldiği önemli bir meseledir. Bu makalede Hristiyanların gündelik dinsel ve sosyal hayatını etkileyen bu problem, ele alınmıştır. Hristiyanlar için Tanrı'nın sessizliğinin ne anlama geldiği, Ingmar Bergman'ın *Kış Işığı* filmi bağlamında irdelenmiştir. Filmde, Tanrı'nın artık insanların sesini duymadığı gerçeği, bir din adamının gözüyle anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hristiyanlık, Deus Otiosus, Sinema, Ingmar Bergman, Kış Işığı.

Abstract

Deus otiosus means laodicean and reclusive god. This concept in history of religions states that the God rests and moves away from people's spiritual life in the progress of time. Especially, this kind of spiritual understanding can be seen obviously in religious beliefs of Africa, Greece, Anatolia and also Indian mythology. In Christian holy texts and culture, laodicean God takes place as well. The Jesus said "My Lord, why did you leave me alone?" when he was crucified, this orison of Jesus expresses the silence of God to many Christians' mind. The complaint, which means He doesn't hear the people because God takes a rest, is the most important issue that Christians have been discussing from the past to the present. In this article, this issue with the influence on daily spiritual and social life of Christians is considered. The meaning of God's silence to Christians' mind is addressed within the context of the movie *Winter Light* by Ingmar Bergman. In this movie, the reality of God's disregard to people's voices is paradoxically looked at with the eye of an ecclesiastic.

Keywords: Christianity, Deus Otiosus, Movie, Ingmar Bergman, Winter Light.

Giriş

Tanrı, insanlar için bir sığınaktır. Özellikle zor zamanlarda O'ndan yardım talep etmek, insanın en doğal hakkıdır. Bu çerçevede dinler, Tanrı ile insan arasında iletişimi sağlayıcı ve kişiyi yalnızlıktan kurtarıcı bir işlev görür. Fakat başta Afrika dinleri olmak üzere bazı inanç sistemleriyle ilgili olarak Tanrı'nın insanların sesini duymadığı ve onları yalnızlığa terk ettiği şeklinde yaygın bir algı vardır. Bu algı noktasında eleştirilen dinlerden biri de Hristiyanlıktır. Bazı Hristiyanlar, Tanrı'nın İsa'da bedenlendikten sonra istirahate çekildiğini ifade etmektedir. Böyle düşünenlere göre Tanrı, artık insanlara sessiz kalmış ve hatta yetkisini paylaştığı İsa'yı bile çarmıhta yalnız bırakmıştır. Bu çalışma, İsveçli yönetmen Ingmar Bergman'ın *Kış Işığı*, filminden hareketle Hristiyanlıktaki Deus Otiosus Tanrı algısını ele almayı amaçlamaktadır.

1. Deus Otiosus Kavramı

Hollandalı dinler tarihçisi, Gerardus van der Leeuw, tanrıları güç kavramından hareketle gökle ilişkilendirmiş ve bu çerçevede çeşitli tipolojiler oluşturmuştur. Bu tipolojilerden biri de *deus otiosus* (Ünal, 1999: 175). Bu kavram Latince de etkisiz, önemsiz, ilgisiz, gizlenmiş veya boşta gezen Tanrı anlamına gelir (Taliaferro, 2010: 63). Deus otiosus, özellikle dinle ilişkili çalışmalarda uzak veya boşta duran yüce bir gücü ifade etmek için kullanılır (Espin, 2007: 336). İnsana dair eylemlerden veya etkinliklerden elini eteğini çeken ve ritüellerde aktif olarak belirmeyen bu Tanrı, açıkçası dinlenmeye çekilmiştir. Bu yüzden böylesi bir Tanrı'ya istirahat eden veya sakinleşen anlamında deus otiosus denir (Eliade; Couliano, 1997: 37).

Din bilgini Leeuw, bu tanrıların dinine istirahat dinleri adını vermiştir. Böyle dinlerde Tanrı, güçlüdür ve daima kazançlı çıkar. Deus otiosus Tanrı, gücünden emin olduğu için diğer tanrılara sürekli üstün geleceğini bilir. Bu nedenle O, bir süre geri çekilir ve dinlenmeyi tercih eder. Bu Tanrı, geri planda olsa da insanlar üzerinde belli belirsiz bir hâkimiyet kurma kapasitesindedir. Özellikle monoteist ve panteist bazı dinlerde bu Tanrı, etkinliğini bir şekilde sürdürebilmektedir (Ünal, 1999: 175-176).

İstirahat eden Tanrı anlayışını belirten deus otiosus veya deus absconditus, başta birçok Afrika inancında olmak üzere Yunan, Anadolu ve Hint mitolojisinde önemli bir gerçeklik olarak belirmektedir.

*Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, necatisumer@gmail.com

Afrika dinlerinde bazı yaratıcı tanrılar, yerini hilekâr tanrılara veya oğullarına bırakırken, adı geçen diğer toplumların mitoslarında da ise eski tanrılar, yerini genç ve yeniyetme tanrılara bırakabilmektedir. Dolayısıyla birçok kültürde otiosus/absconditus Tanrı anlayışı, genellikle emekli olmuş veya zorlamayla oyun dışı bırakılmış bir kutsal gücü ifade eder. İnsanın rahatlıkla Tanrı ile iletişime geçip amacına ulaştıktan sonra Tanrı'yı unutmaması da deus otiosus anlayışının bazı toplumlardaki başka bir izdüşümüdür (Jaja, 2012: 9-14; Leeming, 2010:233).Güncelliğini yitirme veya Tanrı'nın ununu eleyip eleğini asması fikri, zamanla unutulmak demektir. Bazı ilkel kabilelerde ve Afrika inançlarında *Yüce Varlık* anlayışıyla beliren bu tema, kutsalıtoplulukların dinsel yaşamından silinmesi anlamına gelmektedir.Çünkü bu *Yüce Varlık*, dünyayı ve insanı yaratmasına rağmen onların denetimini yarıda bırakmış, gerisini geri gökyüzüne çekilmiştir. Böylece O, yeni veya hazır oluşunu terk edip zamanla deus otiosusa dönüşmüştür. Bu durum, Tanrı'nın kasıtlı olarak artık kültte yer almak istemediğini beyan etmesi demektir(Eliade, 1993: 92-94).

Tanrı'nın dünyayı ve insanı yaratıp sonra gökyüzüne çekilmesiyle başlayan bu süreç, gök ile yer arasındaki iletişim kopukluğunun giderek derinleşmesine neden olur. Böylece unutulmuş deus otiosus Tanrı, yerini zamanla farklı tanrısal varlıklara bırakır. Bu tanrısal varlıklardan bazıları, genellikle insanlarla daha sıcak ve dost ilişkiler kurabilmektedir.Afrika geleneksel dinlerinde bu durumu doğrulayan birçok örnek vardır. Nitekim Nijerya'nın güneybatısında yaşayan etnik bir topluluk olan Yorubalar arasında Olorunadı verilen bir Gök Tanrısı vardır. Buna göre Tanrı Olorun, dünyayı yaratmaya başlamış fakat bu işi tamamlamadan görevini daha alt düzeydeki bir Tanrı olan Obatala'ya bırakmıştır. Gök Tanrı, dünyadan el etek çektiği için insanlardan tamamen uzaklaşmıştır. Bunun üzerine Yoruba Halkı, deus otiosus haline gelen bu yüce Tanrı için ne bir heykel dikmiş ne de tapınak yapmıştır. Onlar, kendilerini unutan veya ortada bırakan Tanrı'yla ilgili bir iz bırakmayarak onu cezalandırmış olduklarını düşünmektedir. Dolayısıyla bu durum, deus otiosus Tanrı'ya karşı bir öfke göstergesidir. Yorubalıların böyle davranmasının nedenlerden biri, onların insanı evrenin merkezinde görmeleridir. Fakat ne ilginçtir ki büyük bir felaket olduğunda yine de son çare olarak Gök Tanrısına başvurmak,Yoruba Halkı için her zaman önemli bir seçenek olarak belirmiştir(Eliade, 1993: 93-95; Melton ve Bauman, 2002: 1292).

Unutulmuş veya ihmal edilmiş Tanrı'nın zor durumlarda hatırlanması,birçok kültürde var olan bir durumdur. Özellikle kuraklık, fırtına, salgınlar vb. gökten gelen tehditler karşısında Tanrı'nın anımsanması, pragmatist bir yaklaşım gibi görünse de bu durum, insanların Tanrı'ya ihtiyaç duyduğunun ve onu unutamadıklarının göstergesidir. Fakat insanlar, Yüce Tanrı'dan yardım istemeden önce var olan diğer tanrısal figürlere başvurmayı da ihmal etmezler. Nitekim Avustralya'da bir Aborjin yerlisi olan Oraonların son çare olarak yüce tanrıları Darmeş'e yönelmeleri böyle bir durumu ifade etmektedir. Bu ilkel kabile, bir kriz veya bunalım durumunda son çare olarak Darmeş'e horoz kurban etmeyi bir gelenek haline getirmiştir. Tanrı'dan kendileri için acıma ve merhamet dileyen bu kabile, uzaklaşan Tanrı'ya son bir zeytin dalı uzatmış olur(Eliade, 1993: 94-95).

Herhangi bir tapımı olmayan Tanrı'nın kapısına gitme düşüncesi, özellikle Gök Tanrı inancının yaygın olduğu toplumlarda görülen bir durumdur. Nitekim Malakka Yarımadası'ndaki Segmanlar, bu anlayışı açıkça yansıtan bir kabiledir. Bu kabilenin Yüce Tanrısı, Kari'dir. Segmanlar, bu Tanrı'nın ezelden beri var olduğunu düşünürler. Kari, her şeyin yaratıcısı olmasına rağmen insanı ve toprağı yaratmamış, bu işi yardımcıları Ple'ye bırakmıştır. İnsanın bütün ihtiyaçlarını yaratma potansiyeline sahip bu Tanrı'nın, işinin bir kısmını devretmesi, edilgen olmak veya insanlardan uzaklaşmak istediğinin bir göstergesidir. Zamanla belirsizleşen bu Tanrı'ya ait bir tapım da söz konusu olmadığı halde bir felaket durumunda Kari'ye kanlı adak adamak, önemli bir ritüel olarak belirir. Segmanlar, Yüce Tanrı'nın yardımcılarıPle'yi çaresiz gördükleri için bizzat Gök Tanrı'nın kendisini sahnede görmek isterler (Eliade, 2003a: 68).

Segmanlar'daki benzer tema, İbraniler'de de vardır. İbraniler refah ve huzur buldukları her dönemde Tanrı Yehova'dan uzaklaşıp Baal ve Astertelere yaklaşırlardı. Fakat kendileri için daha büyük felaketler baş gösterdiğinde hemen Yehova'ya yanaşırlardı. Onlar, başta Mısır'dan çıkış olmak üzere birçok felaket durumunda Yehova'ya yalvararak,O'nu unuttukları için hata yaptıklarını artık Baal ve Asterte putlarını bırakıp kendilerine döneceklerini belirtmişlerdir. Deus otiosus haline gelmiş Tanrı'yı, ona layık bir kul olma özüyle tekrar yardıma çağırmak, İbraniler için çoğu zaman önemli bir çare olarak belirmiştir. Bu durum, İbranilerin Tanrı'yı sürekli olarak bilinçaltlarında gizlediklerini ve yaşamlarının önemli anlarında hatırladıklarını ortaya koymaktadır (1. Samuel, 12: 1-10; Eliade, 1993: 95; Altında, 2004: 20). Hintlilerin egemen Tanrısı Varuna'nın akıbeti de Yehova'ya benzemektedir. O da zamanla deus otiosusa dönüşmüş ve dinsel bir folklor olarak yaşamaya devam etmiştir (Eliade, 2003b: 246).

İnsanlar, genellikle Yüce Varlıkları hep zor zamanlarında hatırlamaktadır.Fakat olağan zamanlarda bu Tanrı veya tanrılar ve onunla ilişkili ritüeller; bilinçli veya bilinçsiz göz ardı edilmektedir. Gerek ilkel gerekse medeni toplumların bireyleri, ihtiyaçları kalmadığında Tanrı'yı pek anımsamamaktadır. Tehlikeli bir durumda veya ölüm riskinin belirdiği anlarda insan,kendisini faydacı bir bakış açısıyla Tanrı'ya yaklaşma zorunluluğu hissetmektedir. Fakat şu da bir gerçektir ki insanlarca unutulduğu zamanlarda bile

Tanrı, özelliklerinden hiçbir şey kaybetmemektedir. Dolayısıyla Tanrı için unutulmak, yok olmak anlamına gelmez. O hatırlanmasa da yüceliği, büyüklüğü ve varlığıyla bir hakikat olarak kalmaya devam eder (Eliade, 2003a: 71).

2. Hıristiyanlıkta Deus Otiosus Tanrı Anlayışı

Birçok toplumda ve dinde bulunan deus otiosus Tanrı inancı, Hıristiyanlıkta da var mıdır? Bu dinin kutsal metninde Tanrı'nın deus otiosus durumunda olduğuna dair işaretler bulmak mümkün müdür? Yeni Ahit'e bakıldığında, başta Afrika inancı olmak üzere birçok dinde yer alan Tanrı'nın görevini daha alt mertebedeki varlıklara bırakması anlayışının, burada da olduğu görülür. Hıristiyanlık metinlerinde geçen Tanrı'nın görevlerinin bir kısmını İsa'ya devretmesi olayı, deus otiosus anlayışının açık bir örneğidir. Konuyu açmak gerekirse bazı pasajlara göre İsa, Filipus Sezariyesi denilen bölgeye geldiğinde yanındakilere, halk, insanoğlunun kim olduğunu soruyor, der. Yanındaki öğrenciler, ona kimi Vaftizci Yahya, kimi İlyas, kimi Yeremya ya da peygamberlerden biri, cevabını verir. İsa, bu kez onlara sizce ben kimim? diye sorar. Simun Petrus, sen yaşayan Tanrı'nın Oğlu Mesih'sin, der. İsa, ona ne mutlu sana Simun Petrus, bu sırrı sana açan insan değil göklerdeki Babam'dır, cevabını verir. İsa tekrar ona, sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım, der. Böylece göklerin egemenliğinin anahtarı bende olacak diyen İsa, yanındakilere Mesih olduğunu fakat bunu kimseye söylememeleri gerektiğini belirtir. Bu pasajlardaki ifadeler, açıkça Tanrı'nın yetkisini paylaşması, devretmesi veya geriye çekilmesi durumunu ifade etmektedir. Çünkü Tanrı, burada peygamberlik vasfının ötesinde İsa'ya olağanüstü nitelikler atfetmekte ve tanrısal yetkiler vermektedir. Bu, birçok inançta karşılaşılan Tanrı'nın araçlar vasıtasıyla dünyayı yönetme çabasıdır (Matta 16: 13-19; Eliade; Couliano, 1997: 37).

Başka bir pasajda İsa, dünyadayken Tanrı'nın yetkilerini kullanan bir kişi olarak tasvir edilmektedir. Pasaja göre Mesih; her yönetimi, hükümranlığı, gücü ortadan kaldırıp egemenliği Baba Tanrı'ya teslim ettiği zaman, dünyanın sonu gelmiş olacaktır. Yeni Ahit, Tanrı'nın bütün düşmanlarını ayakları altına serinceye dek İsa'nın egemenlik sürmesi gerektiğini belirtir. Ortadan kaldırılacak son düşman ise ölümdür. Yeni Ahit'e göre Tanrı, her şeyi Mesih'in ayakları altına sererek onu kendisine bağımlı kılmış olmaktadır. Fakat buradaki bağımlık, tek taraflı değil karşılıklıdır. Yani hem Tanrı hem de İsa, birbirini tamamlayan taraflar olmuştur. Diğer bir pasajda İsa, Tanrı'nın iyiliği ve insana olan sevgisini temsil eden biri olarak ifade edilmiştir. Neticede bu pasajlardaki Tanrı'nın dünya egemenliğini sürme görevini Oğul İsa'ya bırakması olayı, *deus otiosus* geleneğinin sürdürülmesidir. Baba Tanrı, insanların hayatına hâlâ müdahale etmekle beraber aktif bir rol oynamamaktadır. Daha çok İsa aracılığıyla işlerini halletmektedir. Fakat dünyanın son bulmasıyla eski görevini Oğul İsa'dan tam olarak devralacağını da ifade etmektedir (1. Korintliler, 15: 24-28; Pavlus'tan Titus'a Mektup, 3: 4).

Tanrı'nın dünyadan el etek çekip görevini İsa'ya bırakması onun Hıristiyanların hayatından uzaklaşması ve ibadetlerde arka plana itilmesi anlamına gelmektedir (Leeming, 1994: 322). İsa, çarmıha gerildikten sonra Tanrı'nın ona verdiği bu görevi, kilise (ekklesia) devralmıştır. Başka bir deyişle kilise, Hıristiyanların hayatına yön veren ana öge olmuştur. Nitekim bu kurum, Yeni Ahit'te "Tanrı'nın binası ve tarlası" deyişimiyle ifade edilmiştir (1. Korintliler, 3: 9). Hıristiyanlığa göre çarmıhta can veren İsa, akan kanıyla kiliseyi kurmuştur. Bu anlamda kilise, Hıristiyan geleneğinde Mesih'in bedeni olarak kabul edilmiştir. Mesih, kilisenin başı veya eşidir. Ayrıca Kutsal Ruh, kiliseyi kutsamış ve bu kurum O'nun tapınağı olmuştur. Bu yüzden Kutsal Ruh'un inayeti, her zaman kilise üzerinde hazır ve nazırdır. Kilise, aynı zamanda hem görünür hem de görünmez bir yapıyı ifade etmektedir. Görünür kilise, Hıristiyanlar tarafından oluşturulan cemaati; görünmez kilise ise tanrısal krallığı ifade etmektedir. Hıristiyan kiliselerin çoğunda bir ruhban sınıfı bulunur. Bu dini sınıfın hiyerarşik bir yapılanması vardır. Katoliklerde Hıristiyanları temsil eden ün üst makam, papalıktır. Bu kurum, bir anlamda Tanrı'nın yeryüzündeki şubesidir. Havari Petrus'un vekili olarak papa, Mesih'in gerçek vekili, bütün kiliselerin başı ve Hıristiyanların babasıdır. Katolik öğretisine göre İsa, kendisinden sonra Petrus'u halef olarak bırakmıştır. Zamanla bu yetki Petrus'tan diğer papalara geçmiştir (Gündüz, 2007: 157-158; Çoban, 2009: 28).

Hıristiyanlar için Katoliklik veya Katolik Kilisesi, insanlık tarihinde Tanrı'nın varlığının aktif bir uzantısını temsil eder. Kilisenin aktif olması, Tanrı'nın bizzat kendisinin edilgen olması demektir. Öyle ki bazı dönemlerde Hıristiyanlar, uzaklaşan bu Tanrı'nın yerine O'nu temsilen papayı putlaştırma kertesine getirmişlerdir. Yeryüzünde Tanrı'nın temsilcisi olma, yanılmazlık, kutsallık, İsa'nın vekili oluş gibi nitelikler bazı Hıristiyanları papaya tapınmaya yöneltmiştir. Ayinlerde papanın üzerinde oturduğu sandalye veya onun kullandığı çeşitli araçlar, aşırı saygı görmüştür. Tanrı ile doğrudan temasa geçmeyi bırakan Hıristiyanlar, araçlar vasıtasıyla bu işi yapmışlardır. Bu dinsel davranış, tipik bir deus otiosus durumudur. Burada Yüce Varlık, es geçilmekte onun yerine temsillerine bağlanılmaktadır (Besnard, 1992: 166).

Katolik Kilisesi, uzun yıllar papaların şahsında Tanrı'nın şubesi işlevini görmüştür. Fakat bu durum zamanla teolojik, iktisadi ve sosyal bakımdan ayrıcalıklı bir zümrenin keyfi söylemlerde ve eylemlerde bulunmasına neden olmuştur. Bu üstenci ve ayrıcalıklı tavır, Hıristiyanlar arasında asırlarca devam ettiği

için çeşitli tartışmalar doğurmuştur. Bu tartışmalar, aynı zamanda beraberinde karşı çıkışları ve bölünmeleri getirmiştir. Bu çerçevede Katolik Kilisesi'ne karşı önemli protestolardan biri, Martin Luther'e aittir. Luther reformu olarak bilinen bu çıkışın merkezinde Katoliklerin Tanrı anlayışını şiddetle eleştirmek vardır. Martin Luther, başta teolojik olmak üzere Kilise'ye birçok itirazda bulunmuştur. O, Katolik Kilisesi'nin yargılayıcı Tanrı inancını kabul etmemiştir. Bunun yerine Luther, İsa'nın şahsında insanoğluluyla barışan Tanrı'yı ön plana çıkarmıştır. Luther açısından Katolik inancında Tanrı, inananları dünyadaki hayatları doğrultusunda değerlendiren ve ona göre ödül ya da ceza veren ilahdır. Fakat Luther, Tanrı'nın, insanları davranışlarına göre değerlendirip onları yargılamasını ve cezalandırmasını doğru bulmamıştır. O, Tanrı'yı, iyi olan her şeyin kendisinden beklendiği ve her zorluk anında kendisine sığınılan merhametli bir yaratıcı olarak ifade etmiştir. Bir anlamda Luther, Tanrı'yı gökten yere indirmiştir. Luther için adaletli Tanrı, merhametli olan Tanrı'dır. Ona göre Tanrı, iman sahibi olanları insani davranış ve hatalarına göre değil sahip olduğu imana göre değerlendirip rahmetine alandır. Bu bağlam da Luther ve takipçileri için Tanrı, sadece O'nun inayetiyle elde edilen değerleri mükâfatlandırır. Luther tarafından Tanrı'nın kayıtsız ve şartsız bağışlanmasının keşfedilmesi, reform hareketlerinin nirengi noktası olmuştur (Olgun, 2001: 81-96; Mehl, 1992: 248).

Katolik inancındaki *deus otiosus* inancının aksine Luther'de Tanrı, yarattığı tüm varlıklarda içkin olan bir yaratıcıdır. Nitekim Luther'e göre Tanrı, insanın kendisine olduğundan daha yakındır. Bu yüzden Luther, Tanrı'yı en derinlerdeki güç olarak ifade etmiştir. Bu Tanrı, istirahate çekilmiş değil aksine aktiftir. Dolayısıyla Luther'in eleştirdiği şey, Katolik Kilisesi'nin asırlarca savunduğu pasif ya da boşta olan Epiküryen Tanrı anlayışıdır. Martin Luther ve onun peşinden giden Protestanlar, hayata müdahale etmeyen ilgisiz ve uzak Tanrı yerine hayatlarına dokunan ve dualara cevap veren bir yaratıcının varlığını arzulamışlardır. Böyle bir Tanrı'nın zor zamanlarda inananlara cevap vermesi, Protestanlar için önemli bir nüanstır. Çünkü inananlara dönüt veren Tanrı, Kendisi ile insanlar arasındaki tüm araçları da etkisizleştirmektedir. Böylece Katoliklerin asırlarca bir vekil olarak gördükleri papalık ve ruhban sınıfı, Protestanlar açısından yok hükmünde kabul edilmiştir. Çünkü Protestanlar, imanı ve İncil'i ön plana çıkararak Tanrı'ya doğrudan ulaştıklarına inanmaktadır. Bu durum Protestanlarca, Tanrı'nın yakınlaşması ve işbaşı yapması anlamına gelmektedir. Protestanlar için artık Tanrı, Katoliklerde olduğu gibi dinlenmeye çekilen değil aktif olarak hayatın içine giren bir ilahdır. Bu bağlamda Luther teolojisi, *deus otiosus* karakterli değildir; aksine "Tanrı Merkezli" ve hayata dokunan bir niteliktedir (Bayer, 2008: 105; Aydın, 2005: 132).

Geçmişten günümüze Katolik Kilisesi'nin Tanrı yerine İsa'yı, ruhban sınıfını ve papalığı merkeze alan anlayışı ile Protestanlığın Kutsal Kitap ve Tanrı'nın inayetini merkeze alan anlayışı arasındaki farklılık devam etmektedir. Katoliklik, *deus otiosus*; Protestanlık ise faal Tanrı'yı ön plana çıkarmaktadır. İki Hıristiyan mezhebi arasındaki bu temel görüş farklılığı, birçok Hıristiyan'ın hayatına yansımış durumdadır. Hıristiyanlar bu teolojik ayrışmayı, bugün edebiyatta, resimde, müzikte, tiyatrodaki, sinemada kısacası sanatın her alanında açık veya örtülü dile getirmektedir. Hıristiyanlıktaki bu dinsel çatışmayı ve ondan kaynaklanan kaygıyı ve umutsuzluğu en estetik biçimde dile getiren alan ise sinema olmuştur. Bu çerçevede Ingmar Bergman'ın *Kış Işığı* filmi, iyi bir örnektir.

3. Kış Işığı Film

Tanrı'nın geri çekilme veya unutulma yazgısı, Hıristiyan dünyasında önemli bir problemdir. Bu durum, gerek Hıristiyanlığın kutsal metinlerinde gerekse de Hıristiyanların dinsel ve sosyal yaşamında açıkça görülebilmektedir. *Deus otiosus* Tanrı'nın Hıristiyanların hayatından nasıl bir etki bıraktığını anlamak için Hıristiyan sanatına bakmak yeterlidir. Çünkü sanat ve onun her türlü enstrümanı, tarih boyunca Hıristiyanların dinlerini en iyi biçimde yansıtılabildikleri bir alan olmuştur. Özellikle günümüzde Hıristiyanlığın net olarak ifade edildiği sanat bileşeni sinemadır. Birçok yönetmen, sinema dilini Hıristiyanlığın imkânı için cömertçe kullanmıştır ve bunu yapmaya devam etmektedir. Fakat bazı yönetmenler için de sinema, Hıristiyanlığın sorgulandığı etkili bir mecraadır. Bunların başında Ernst Ingmar Bergman gelmektedir. 1918-2007 yılları arasında yaşayan İsveçli yönetmen, Protestan bir babanın oğlu olarak Hıristiyanlık kültürüyle yetişmiştir. Çocukluğundan itibaren fantastik öykülere ilgi duymuş ve çoğu zaman hayali, gerçekliğe tercih etmiştir. Çocukluğunda babasını sürekli olarak kilisede ayin bitene kadar beklemesi, hayatının en sıkıcı anları olarak belleğinde yer etmiştir. Ayin devam ederken o, zihninde hikâyeler kurgulamaya çalışmıştır. Bergman'ın sinemaya yönelişindeki dönüm noktası, 10. doğum yılında kendisine bir kukla alınması olmuştur. O, karanlık gecelerde kuklayı mumun ışığına tutarak duvarda hayali oyunlar oynamıştır. Bu fantastik hikâyeler, tiyatroya ilgi duyması, dindar bir ailede yetişmesi, peşi sıramutsuzlukla biten evlilikler Bergman'ın sinema sanatına yönelmesine neden olmuştur (Bergman, 1990: 18-22; Mazur, 2011: 56-57).

Bergman, erken dönemlerden itibaren sinemada dini işleme kaygısı gütmüştür. Bu yüzden Bergman sinemasında Hıristiyanlığın rolü çok önemlidir. O, filmlerinde defalarca Protestan aile yaşamını ve ritüellerini irdelemekten kaçınmamıştır. Hıristiyanlığın günah anlayışı, suçluluk, pişmanlık, toplumun

dinsel baskısı gibi kaygılar, film sürecinde ona sürekli eşlik etmiştir. Ayrıca Tanrı'nın var olup olmaması meselesi, onun zihnini meşgul eden diğer bir problem olmuştur. Filmlerinde Tanrı'nın varlığını açıkça ortaya koyduğu durumlarda ise Bergman, O'nun dünyaya ilgisizliğini sorun etmiştir. Yönettiği filmlerdeki karakterler, genellikle Tanrı'dan umudunu kesmiş pesimist insanlar veya Tanrı'yla hesaplaşmaya giren sorgulayıcı tipler olmuştur. Sessizlik ve karanlık, onun filmlerinin arka fonudur. Bu karanlık ve tuhaf durum, film karakterlerinin insanlığı ve Tanrı'yı sorgulamasını sağlayan düzlem işlevini görür. Bu flu ortam nedeniyle Bergman sinemasında insanlar temkinli, yavaş ve doğallıkla hareket ederler. Ayrıca filmlerinde din, bireyle toplumu uzlaştırmaya çalışan bir bağ işlevi görür. Fakat din, Bergman için hem toplumun hem de Tanrı'nın sorgulanmasına da yardımcı olan bir araçtır (Mazur, 2011: 57-58).

Bergman, Luteryen bir papazın oğlu olmasının getirdiği disiplinli ve katı bir aile ortamında büyümenin etkilerini filmlerinin çoğunda göstermiştir. Buna bir de dinin derinlikli sorgulanması eklenince filmleri bir başyapıtta dönüşmüştür. Örneğin *Yedinci Mühür* (1957) filminde "benim tüm hayatım manasız bir aramaymış" diyen şövalyenin arayışı, gerçek hayatta Bergman'ın hakikatte söylemek istediğidir. Dolayısıyla hayatı boyunca Tanrı'ya inanmak ve inanmamak arasında gelgitler yaşamış sanatçının bu çatışması, içine girdiği dini bunalımdan kaynaklanmıştır. Nitekim filmlerindeki kahramanlar, bir türlü teslim olmayı beceremezler. İşte *Winter Light/Kış Işığı* (1962) adı verilen filmi, böylesi dini bunalımların, melankolilerin ve Tanrı temasının derinlemesine işlendiği bir başyapıttır. *Tanrı'nın Sessizliği* olarak da bilinen bu film, *Aynanın İçinden* (1961) ve *Sessizlik* (1963) filmleriyle birlikte bir üçleme oluşturur. Serinin ikinci filmi olan *Kış Işığı*, "Neden yaşamalıyız?", "Biz kimiz?", "Tanrı var mıdır?" ve "Tanrı varsa niye sessiz kalmaktadır?" gibi önemli sorulara cevap bulma arayışındır (Gülşen, 2011: 152-160; Shargel, 2007: 214).

Dram türünde 1962 yılında gösterime giren *Kış Işığı* filmi, manevi buhranlar yaşayan bir papazın Tanrı'yı sorgulayışını konu edinmiştir. Filmde Tomas Ericson adlı papaz, karısına âşık fakat onu kaybettikten sonra hayatın anlamını kaybeden bir karakterdir. Ailesinin hayalini gerçekleştirerek papaz olan Tomas, karısının ölümünden sonra Marta Londberg isimli bir kadınla yeni bir birliktelik yaşamak ister. Fakat Tomas, bunu başaramaz. Çünkü onun için karısının ölümü, hayatın ve Tanrı'nın yeniden sorgulanması ve ardından kötümser bir hayatın başlaması anlamına gelmiştir. Tomas, bu bakış açısıyla kilisede ritüelleri yerine getiren bir papaz olarak gündelik hayatını sürdürmektedir. Bir gün Jonas Persson isimli bir adam gelip hayattan memnuniyetsizliğini ona itiraf edince Tomas, tam bir dini melankoli bataklığına saplandığının farkına varır. Jonas, sıradan bir dindardır ve Çin'in bir atom bombası yapıp bütün dünyayı ortadan kaldıracığı endişesiyle bunalıma girmiştir. Çünkü o, insanlık için endişelenmektedir. Bu durumu anlatmak için kendisine geldiğinde Tomas, Jonas'a, Tanrı'ya güvenmeliyiz, günlük hayatlarımızı yaşayıp geri kalanını ona bırakmalıyız, der. Papaz, hayatta her şeyin çok hızlı aktığını fakat bu durumun Tanrı'nın kontrolünde olduğunu söylese de aslında kendisi de bu düşüncesinden emin değildir. Bu yüzden umutsuzca Jonas'a seni anlıyorum ama hayat devam etmeli, der. Bunun üzerine Jonas, neden yaşamaya devam etmeliyiz, sorusunu sorar. Tomas, bu soruya verecek bir cevap bulamaz, susar. Jonas oradan ayrılır (Teksoy, 2005: s.791; www.sinemalar.com).

Papazın bildiği halde veremediği cevap, aslında Hıristiyanlığın kutsal metninde ilke olarak vardır. Çünkü Yeni Ahit'teki birçok pasaj, ölüme değil yaşama vurgu yapar. Kutsal metne bakıldığında Hıristiyanlık açısından hayat, önemli bir vergi olarak görülür. Çünkü insanlara hayatı ve onunla ilgili her şeyi veren Tanrı'dır. Hıristiyanlığa göre insanlar, gittikleri her yerde Tanrı'nın varlığını hissetmeli ve hayatlarındaki umut ışığını O'ndan almalıdır. Hıristiyan inancı açısından Tanrı, ölümlere değil dirilere hitap eder. Tanrı'nın verdiği beden, insanlar için bir emanettir. Bu beden sayesinde Tanrı, insan ruhunda yaşamaktadır. Hıristiyanlığa göre Tanrı'nın verdiği hayatı önemsemeyenler ve gözlerini bu hayatın güzelliklerine kapayanlar, sonsuz yaşama kavuşamayacaktır. Hıristiyanlık, Tanrı'nın dünyayı ve hayatı sevdiği için biricik oğlu İsa'yı kurban ettiğini söyler. Dolayısıyla bu din, hayatı birlütuf ve korunması gereken emanet olarak görür (Elçilerin İşleri, 17: 25; Luka, 20: 38; 1. Korintliler, 15: 26).

Yeni Ahit'in hayatı önemseyen tavrına rağmen onu anlatmakla görevli papazın tutarsız yaklaşımının nedeni nedir? Bu soruyu Marta, Jonas gittikten sonra Tomas'a sorar. Seni sıkın nedir? Tomas, Tanrı'nın sessizliği cevabını verir. İşte bu sessizlik, deus otiosus durumudur. Tanrı'nın bazı Hıristiyanlar için uzaklaşan sesidir. İnsanların çılgınlığını duymayan Tanrı'nın yarattığı umutsuzluktur. Bu yüzden Marta, Tomas'a sem umutsuzsun, der. Oysaki Tomas'ın umutsuzluğu, Tanrı'nın ona suskun kalmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle Tanrı'nın istirahat çekilmesi, Tomas'ta umutsuzluk olarak belirmiştir. Bu bilinçaltı, papazın Jonas'a cevap veremeyişinin alt metnini açığa vurmaktadır. Tomas, Katolikler ve Protestanlar arasında ayrışma konusu olan Tanrı'nın aktifliği ve pasifliği meselesinin bilincindedir. Kendisi Protestan bir ailede büyümesine rağmen Katolikler gibi Tanrı'nın sessizliğinden muzdariptir. Dahası, bu dinsel kültürün etkisinde kalmıştır. Fakat Marta'nın Tanrı hakkındaki fikirleri nettir. Ona göre Tanrı'nın sessizliğinin veya susmasının nedeni basittir: çünkü Tanrı yoktur. Bunun yerine o, Tomas'a sevmeyi salık

verir. Oysa Tomas'ın sorunu, Tanrı'nın yokluğu değil ulaşılmazlığıdır. Kötücül dünya ile ulaşılmaz Tanrı arasında bir sarkaç gibi gidip gelmesidir (Kostroun, 2011: 18; Sümer, 2015: 98).

Marta, bir gün Tomas'a duygularını açıkça ifade ettiği uzun bir mektup yazar. Eleştirilerle dolu bu mektupta Marta, Tomas'ın imanına asla inanmadığını belirtir. Bunun sebebi, onun Tomas'tan farklı bir ailede büyümesidir. O, Tomas gibi yarı ölü değil güçlü ve baskın bir karakterdir. Marta, kendi deyimiyle dini öğretilerle işkence edilmemiş bir ailede yetişmiştir. O, aşırı din öğretiminin olmadığı bunun yerine seküler, dayanışmaya dayalı ve birincil ilişkilerin yoğun olduğu bir aile ortamında büyümüştür. Hıristiyan olmayan bir ailede Marta için Tanrı ve İsa, uzak birer kavramdır. Bu yüzden Tomas'ın inancı, Marta'ya karanlık ve nevrotik gelmektedir. O, Tomas'ın baskılanmış dindar olarak yetişmesini ilkel güdülerle hareket etmek olarak ifade etmiştir. Fakat Marta, Tomas'ın dindar bir ailede yaşayıp İsa Mesih'e karşı kayıtsız kalmasına da anlam verememiştir. Ona göre zaten hayat, doğaüstü veya kutsalı hesaba katmadan da yeteri kadar karışıktı. Marta, dindışı hayatını Tomas'ın aşırı dinsel hayatından daha tutarlı görmektedir. Çünkü uzak ve ilgisiz Tanrı anlayışı, onun için absürt niteliğindedir (Bergman, 1995: 7; Shargel, 2007: 59).

Marta ve onun gibi düşünen birçok kimse içindeus otiosus Tanrı anlayışı, saçma olarak görülebilir. Fakat ilgisiz ve uzak Tanrı algısı, gerçekte melankoliye hatta intihara neden olabilecek kadar tehlikeli ve ciddidir. Tanrı'nın Hıristiyanların hayatından çekilmesi, başlı başına bir problem iken buna modern hayatın getirdiği din dışı yaşam tarzı da eklenince bireyler iyice çıkmaza girmektedir. Dolayısıyla modern hayatta kutsalı dışlayan insanların, Tanrı'nın uzaklığını veya yakınlığını anlamaları tam anlamıyla mümkün değildir. Bu açıdan Marta'nın Tomas'ı anlaması da beklenmez. Faal olmayan Tanrı anlayışı, günümüz dünyasında Hıristiyanlar arasında yaygın olsa da aslında o, kökü eskilere giden bir hakikattir. Bu durum, yüce bir varlığın gökyüzüne çekilip uzaktan hayatı izlemesi geleneğidir (www.sinemalar.com; Eliade, 1987:122).

Jonas, papaza verdiği sözde durarak daha ayrıntılı konuşmak için kiliseye döner. Papaz, Jonas'ın hayata karşı umutsuzluğunun sebeplerini öğrenmek amacıyla ona bazı sorular sorar: Para veya sağlık problemin var mı? Eşinle anlaşılıyor musun? Ne zamandan beri intihar etmek istiyorsun? Jonas, intiharla ilgili olarak, emin olmadığını fakat uzun süreden beri bu düşüncenin zihnini meşgul ettiğini söyler. Bunun üzerine Tomas, bütün problem, Çin ile ilgili kaygılarından kaynaklanıyor deyince, Jonas onu onaylar. Tomas, Jonas'ı yaşamaya ve umutsuzluktan kurtarmaya ikna etmek için çok sevdiği karısının nasıl öldüğünü anlatır. O, kendisi için hayat kaynağı olan eşinin ölümünden sonra ölmekten korkmadığını ve artık yaşamak için bir sebebinin kalmadığını düşünmüştür. Tomas, bu umutsuzluğa rağmen yine de bir işe yaramak için yaşamaya devam ettiğini belirtir. Tomas, eskiden büyük hayallerinin olduğunu, dünyada iz bırakmak istediğini ve gençken zihninden hiç kötülük geçmediğini ifade eder. Lizbon'da, İspanya iç savaşında görevliken hayatın anlamsızlığını fark ettiğini fakat bu gerçeği kabul etmek istemediğini belirtir. Tomas, bunun sebebinin hayatın, Tanrı'nın kısacası her şeyin anlamlı olduğu bir dünyada yaşadığını düşünmesine bağlamıştı. O, inancını başta kendisi olmak üzere bütün insanları seven babacan bir Tanrı imajı üzerine kurduğuna inanmıştı (www.sinemalar.com).

Tomas, zamanla babacan Tanrı imajının yanlış olduğunu düşünmeye başlamıştı. Bu yüzden kendisini yanılmış, cahil ve ahmak bir din adamı olarak nitelendiriyordu. Dualarını kendisine sessiz kalan bir Tanrı'ya gönderdiğini düşünüyordu. Çünkü Tanrı'dan ne dilemişse, gerçekleşmemişti. Kendisini ışıktan kaçıp karanlığa gizleyen biri olarak tanımlayan Tomas, her yüzleşmesinde Tanrı'nın ondan daha çok uzaklaştığını düşünüyordu. Jonas, papazın bu karamsar sözleri karşısında sarsılır ve oradan ayrılmak ister. Fakat Tomas, kalması konusunda ısrarcı olur. Jonas'a, "Tanrı yoksa bu bir fark yaratır mı?" diye sorar. Jonas, şu cevabı verir: "Hayat, belki daha anlaşılır ve rahat olurdu. Fakat en nihayetinde ölüm, bedeni ve ruhu çözen bir hakikat olarak hayatı ortadan kaldırmaktadır. Tanrı olmasaydı acımasızlık, yalnızlık ve korku daha şeffaf olurdu. Ayrıca acı çekmek anlaşılmalıdır; bu yüzden onun açıklanması gerekmez. Bana göre bir yaratıcı ve tasarım yoktur." Bu sözleri söyledikten sonra Jonas, kiliseden ayrılır. Bunun üzerine Tomas, biraz düşünür ve dilinden şu sözler dökülür: "Tanrım, beni neden terk ettin?" O esnada çan sesi duyulur. Tomas, bu duygularını başkasına itiraf ettiği için artık özgür olduğunu düşünür. Marta, onun bu üzgün ve hasta halini görünce gelip ona sarılır. Tomas, hıçkırıklar içinde ağlamaya başlar. Daha sonra bir kadın gelir ve Jonas'ın kendini tüfeğiyle başından vurduğunu söyler. Tomas, kiliseden ayrılıp intihar eden Jonas'ın cesedini görmeye gider (Shargel, 2007: 31; www.sinemalar.com).

Tomas, Jonas'ın cenazesine gitmekten sonra Marta'nın evine gider. Jonas'a yaptığı itirafın benzerini Marta'ya yapar. Ona açıkça kendisini sevmediğini söyler. Marta, bu duruma şaşırır ve öfkeyle Tomas'a, hiçbir şey seni kurtaramaz, kendinden ölüncüye kadar nefret edeceksin, der. Tomas, bu sözlere aldırmaz, çünkü artık bütün yüklerinden kurtulduğunu ve rahatladığını düşünür. Marta ile birlikte intihar haberini vermek için Jonas'ın karısının evine gider. Bir süre sonra da kiliseye döner. Zangoç, kilisede mumları yakmakta gecikmiştir. Tomas ile zangoç arasında bazı diyaloglar gelişir. Zangoç ona, İsa'nın tutkusu, acıları ve onun acısının odaklandığı yer, sizce yanlış değil mi? diye sorar. Tomas, ne demek

istediğini sorunca zangoç, fiziksel acıdan bahsediyorum. O kadar kötü olmamalı, belki yanlış olabilir ama ben de naçizane İsa kadar fiziksel acı çektim. Hatta İsa'nın işkenceleri daha kısaydı. Sanırım toplam dört saat kadar sürdü. Ben, onun başka şekilde işkence gördüğünü hissettim. Belki hepsini yanlış anladım. Ama Getsemani'yi düşün. İsa'nın öğrencileri uyuyakaldı. Son yemeklerinin anlamını kesinlikle anlamamışlardı. Kanunun uşakları gelince hepsi kaçtılar. Peter, onu inkâr etti. İsa, öğrencilerini üç yıldır tanıyordu. Çünkü hep birlikte yaşamışlardı. Ama ne dediğini hiç anlamadılar. Son adama kadar, onu terk edip gittiler. Böylece o, yalnız kaldı. Kimsenin anlamadığını bilmek, güvenecek birine ihtiyaç duyarken yalnız bırakılmak, bunlar çok acı verici olmalı. Ama daha da kötüsü var. İsa, çarmıha gerildiğinde ve işkence içinde asılıyken bağırabildiği kadar yüksek sesle Tanrım, Tanrım diye bağırdı. Neden beni terk ettin? Cennetteki Tanrı'nın onu terk ettiğini sandı. Anlattığı her şeyin yalan olduğuna inandı. Ölmesinden hemen önce İsa, şüpheyle doluydu. Bu kesinlikle onun en büyük sınavı olmuştur. Bu, Tanrı'nın sessizliğidir. Tomas, evet deyip Zangoç'u onayladı (www.sinemalar.com).

Zangoç, filmdeki en dindar karakter olmasına rağmen o bile İsa'nın çarmıh esnasında hem Tanrı hem de insanlar tarafından yalnız bırakıldığı kanaatindedir. Bu sessizlik ve yalnızlık durumunu garipseyen ve bundan şüphelenen zangoçun tavrı aslında birçok Hıristiyan'ın yaşadığı durumdur. İsa'nın çarmıhta, "Eli, Eli, lema şevaktani?"/"Tanrım, Tanrım neden beni terk ettin?" yakarışında bulunması (Matta, 27: 46), birçok Hıristiyan'ın, Tanrı'nın kendilerini yalnız bıraktığı ve duymadığı şeklindeki ortak sitemidir. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle başlayan bu umutsuzluk hali, Orta Çağ'da da devam etmiş ve reform hareketleriyle birlikte zirveye çıkmıştır. Tarihsel süreçte Kilise'nin tutucu yaklaşımı, ulusal krallıkların Papa ile mücadelesi, toplumun alt tabakalarında oluşan hoşnutsuzluk, veba salgını vb. faktörler Hıristiyanları iyice umutsuzluğa sevk etmiş ve hayatı çekilmez hale getirmiştir. Ayrıca dinsel, sosyal ve siyasal çalkantılar, reform hareketlerine yol açmıştır. Yeni Çağ'a girildiğinde Hıristiyanlar, yaşanılmaz dünya ile ulaşılmaz Tanrı arasında sıkışıp kalmışlardır. Bergman'ın başta *Kış Işığı* olmak üzere birçok filmine yansıyan durum, tam da bu melankoli ve Tanrı tarafından terk edilmişlik hissidir. Hıristiyanlık açısından İsa'nın yaşadığı bu çaresizlik hali, tarih boyunca birçok Hıristiyan için trajik bir bilinçaltı oluşturmuştur (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 91-99).

Öte yandan İspanyol filozof Ortega y Gasset'e göre İsa'nın çarmıhta, "Tanrım, Tanrım, beni neden sensiz bıraktın?" sözü, Tanrı'nın insanlaşmak ve insandaki en temelinsancıl öge olan yalnızlığı benimsemek yolundaki iradesini ifade eder. Ona göre İsa'nın Romalı subay Longinos'tan yediği mızrak darbesi bilebu sözle kıyaslanamayacak kadar hafif ve anlamsızdır. Dolayısıyla Tanrı, daha bu olaydan itibaren deus otiosus durumuna girmeyi istemektedir. Bu isteği de İsa'ya söyleyerek ortaya koymuştur. O halde İsa'nın peşinden gidenlerin bu algıyla hareket edip hayatın güçlükleri karşısında umutsuzluğa kapılmaları olağan bir durumdur. Çünkü Tanrı, duaları kabul edemeyecek kadar geri çekilmiştir. O'nun bu tavrı, bazı Hıristiyanların tarih boyunca karamsar bir hayat sürmelerine neden olmuştur. Kendilerini, Tanrı tarafından terk edilmiş olarak gören bu insanlar, öteki olma psikolojisiyle hayatın getirdiği sorunlarla bazen başa çıkamamaktadır. Bu açıdan istirahat çekilen Tanrı, Hıristiyanlar için geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir sorun teşkil etmektedir (Gasset, 1995: 70-71).

Kış Işığı filminde Tomas'ın Tanrı'nın kendisini terk ettiği düşüncesine kapılması, onun Tanrı'dan şüphelenmesi anlamında gelmektedir. Bu durum, İsa'nın çarmıha gerilirken Tanrı'ya ettiği sitemde de kendini açığa vurmuştur. Çünkü İsa, Tanrı'ya güvenip O'ndan yardım beklerken birden yalnızlığa itildiğini fark etmiştir. Tanrı, onu çarmıhta acı içinde bırakmıştır. Oysa İsa, çarmıha gerilinceye kadar Tanrı ile sarsılmaz bir bağ kurmuştur. Fakat çarmıhla birlikte Tanrı'nın kendisinden vazgeçtiğini düşünmesi, İsa'nın Tanrı'dan şüphelenmesine böylece O'na karşı güven kaybı yaşamasına neden olmuştur. Dolayısıyla Tomas da İsa gibi, Tanrı'nın kendisini yalnız bıraktığını düşünmekte ve ona sitemde bulunmaktadır. Çilesini yaşarken yalnız olduğunu bilmek ve Tanrı'nın kendisinden uzaklaştığına inanmak, bir deus otiosus durumudur. Çoğu Hıristiyan için Tanrı'nın İsa'ya yardım etmemesi, aslında bütün insanlıktan elini eteğini çekmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, insanların O'nun varlığını sorgulamasını veya O'ndan şüphelenmesini beraberinde getirir. Kendisinden şüphelenilen veya yakarıtlara cevap vermeyeceği düşünülen Tanrı, uzaklaşmış, başka bir deyişle emekliye ayrılmıştır (Cündioğlu, 2012: 13).

Bergman, sadece *Kış Işığı*'nda değil birçok filminde Tanrı'nın emekli olduğu temasını işlemiştir. Bu yüzden Rus yönetmen Tarkovski, Bergman için o, Tanrı'dan söz ettiğinde sessiz kalır, cümlesini kurmuştur. Bergman'a göre bu Tanrı, güçlüklerle karşılaşan dindar Hıristiyanların sesini işitemeyecek kadar uzaklaşmıştır. Nitekim Bergman, *The Virgin Spring/Bakire Pınarı* (1960) filminde, Orta Çağ'da sofu bir ailenin kızının kiliseye giderken yolda hunharca öldürülmesini konu edinirken de bu yalnızlık hissini dramatik bir şekilde vermiştir. Katı fikirlere sahip dogmatik baba, filmin bir karesinde kızının cesedinin başında, İsa'nın çarmıha gerilirken söylediği sözleri söyler: Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin? Dolayısıyla Bergman, sinemada ne zaman dinsel konulara değinse söz dönüp dolaşp Tanrı ile İsa arasındaki ilişkiye gelmektedir. Çünkü o, her Pazar kiliseye gidip kendisini adayın bir baba figürünün baskın olduğu bir aile ortamında

yetiştir. Yoğun bir dinsel yaşantıyla geçen çocukluğu, onda İsa ve Tanrı'ya karşı farklı duyguların gelişmesine neden olmuştur. Babasının her kiliseye gidişini, İsa'nın çarmıha gerilişine yeniden tanık olmak şeklinde nitelendiren yönetmen, bu durumu yadırgamaktadır. Çünkü o, İsa'nın çarmıhta havariler ve Tanrı tarafından yalnız bırakıldığını düşünmektedir (Gianvito, 2006: 225; Shargel, 2007: 31).

SONUÇ

Hıristiyanlık, diğer semavi dinlerle karşılaştırıldığında İsa merkezli bir dindir. Onun inanç sistemi; İsa'nın hayata bakışı, yaşadıkları, çarmıha gerilişi ve dirilip göğe yükselişi temaları etrafında şekillenir. Bu dinsel kültürde İsa, Tanrı'nın önemli bir parçası olduğu halde çoğu zaman, O'ndan daha çok ön plana çıkmıştır. Bu durum, bazı Hıristiyanlarda Tanrı'nın geriye çekildiği ve insanlara karşı ilgisiz ve uzak olduğu algısını oluşturmuştur. Böyle bir algı, başta Afrika inancı olmak üzere ilkel veya medeni birçok kültürde vardır. Dolayısıyla kimi Hıristiyanların Tanrı'nın kendilerini duymadıkları hissine kapılmaları, esasında sadece bu dine özgü bir gerçeklik değildir. Deus otiosus Tanrı fikri, birbirinden farklı birçok toplumun ortak sorunudur.

Tanrı'nın gündelik hayatta ve ritüellerde pasif kalması, O'nun zamanla unutulması anlamına gelir. Fakat Tanrı, tamamen unutulmamak için varlığını başka alt tanrılar aracılığıyla sürdürmeye çalışabilir. Bu çerçevede Hıristiyanlığa bakıldığında İsa'nın, Tanrı'nın kendisinde vücut bulduğu bir şahsiyet olduğu görülmektedir. Hıristiyanlıkta Tanrı, Âdem'in işlediği günahı ortadan kaldırmak ve insanlığı kurtarmak için İsa'yı göndermiştir. İsa ise çarmıhta can vererek ve kanını dökerek insanlığı selamete ulaştırmıştır. Dolayısıyla Tanrı, burada İsa aracılığıyla aktif olmaya çalışmaktadır. Bu durum, bizzat faal olmadığı için Tanrı'nın arka planda kalması, İsa'nın da ön plana çıkması anlamına gelir. Katolik Kilisesi, İsa'nın aktif oluşunu sürekli kılmak için onu Kilise ile özdeşleştirmiştir. Kilise, Hıristiyanlar için sadece bir mekânı değil aynı zamanda Hıristiyan toplumunu simgelemektedir.

İsa'nın cemaatini temsil eden Kilise, bazı dönemlerde oldukça dogmatik tutumlar sergilemiş ve bu durum bazı Hıristiyanlarda karamsarlığa neden olmuştur. İsa'nın çarmıha gerildiğinde önce yanındakiler sonra da Tanrı tarafından yalnız bırakıldığı düşüncesi, zaten birçok Hıristiyan'ın bilinçaltına yerleşmiş bir algıydı. Buna tarihin getirdiği zorlu birtakım koşullar da eklenince çoğu Hıristiyan, Tanrı'dan umudunu kesmiş ve ona asla ulaşamayacağını düşünmüştür. Böylece deus otiosus Tanrı algısı, Hıristiyanlar arasında hem kutsal metnin yorumu hem de Kilise'nin uygulamalarıyla iyice pekişmiştir. Dinsel kültürden beslenen uzak Tanrı algısı, zamanla Hıristiyanların gündelik hayatına yansımıştır.

Ingmar Bergman'ın *Kış Işığı* filmi, geçmişten günümüze Hıristiyanlar için kronik bir kaygı haline gelmiş Tanrı'nın sessizliği meselesini sanatsal bir bakış açısıyla ele almıştır. Hıristiyan din otoritelerinin teolojik açıdan tartıştıkları bir konuyu Bergman, sinema sanatı aracılığıyla irdelemiştir. Bergman, bu filmde İsa'nın Tanrı tarafından terk edilmesini Hıristiyanlar için bir arketip olarak sunmuştur. Çoğu Hıristiyan'ın İsa gibi acı çektiğini ve Tanrı'nın bu acılara sessiz kaldığını ifade etmiştir. İsveçli yönetmen, diğer birçok filmde de Tanrı'nın insanları yalnız bıraktığını ve onların dualarına cevap veremeyecek kadar uzak olduğunu belirtmiştir. O, deus otiosus Tanrı anlayışını, *Kış Işığı*'nda Rahip, *Bakire Pınarı* filminde sofu bir baba gibi dindar karakterler üzerinden sorgulamıştır. Tanrı'yı anlatmakla görevli bir din adamının Tanrı'dan uzak olduğunu düşünmesi çetin bir paradokstur. Bu yüzden günah itirafı veya çaresizlikten dolayı Kilise'nin kapısına gelen kişiler eli boş dönebilmektedir. Çünkü her pazar ayininde okunan dinsel ezgiler, rahip için bir iş veya alışkanlıktan öte bir anlam ifade etmemektedir. Tanrı'nın yeryüzündeki şubesinde insanları Tanrı'nın esenliği ve huzuru ile buluşturmamak din adamı için önemli bir çatışma ve kaygı durumudur. Protestan bir papazın oğlu olarak Bergman, Tanrı'nın yeryüzünden çekildiğini ve artık insanları duyamayacak kadar uzaklaştığını dindar tiplerin diliyle sinemada trajik bir biçimde yansıtmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; KÖKER, Levent (1997). *Tanrı Devletinden Kral Devlete, Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- ALTINDAL, Aytunç (2004). *Üç İsa*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- A Dictionary of Philosophy of Religion* (2010). Edited By: Charles Taliaferro and Elsa J. Marty, London: The Continuum International Publishing Group.
- An Introductory Dictionary of Theology and Religious Studies* (2007). Edited By: Orlando O. Espin and James B. Nickoloff, Minnesota: A Michael Glazier Book Liturgical Press.
- AYDIN, Mehmet (2005). *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BAYER, Oswald (2008). *Martin Luther's Theology, A Contemporary Interpretation*, Translated By: Thomas H. Trapp, Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.
- BERGMAN, Ingmar (1990). *Büyüklü Fener*, Çev.: Gökçin Taşkın, İstanbul: Afa Yayınları.
- BERGMAN, Ingmar (2005). *Aynadaki Gibi- Sessizlik*, Çev.: Tezer Özlü, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BESNARD, Albert M. (1992). "Katolik Mezhebi", *Din Fenomeni*, Çev: Mehmet Aydın, Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- CÜNDİOĞLU, Düccane (2012). *Sinema ve Felsefe*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- COBAN, Bekir Zakir (2009). *Geçmişten Günümüze Papalık*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- ELIADE, Mircea (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, Çev: Lale Arslan, İstanbul: Kabcacı Yayınları.

- (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, I*, Çev: Ali Berktaş, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- (1993). *Mitlerin Özellikleri*, Çev: Sema Rifat, İstanbul: Semavi Yayınları.
- (1987). *The Sacred and The Profane, The Nature of Religion*, New York: A Harvest Book.
- ELİADE, Mircea; COULIANO, Ioan P. (1997). *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev.: Ali Erbaş, İstanbul: İnsan Yayınları.
- GASSET, Ortega Y (1995). *İnsan ve "Herkes"*, İstanbul: Metis Yayınları.
- GİANVİTO, John (2006). *Şiirsel Sinema-Andrey Tarkovski*, Çev.: Ebru Kılıç, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- GÜLŞEN, Enver (2011). *Hakikatin Sineması*, İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- GÜNDÜZ, Şinasi (2007). *Hristiyanlık*, İstanbul: İsam Yayınları.
- <http://www.sinemalar.com/film/11768/kis-isiği>. (20.01.2016)
- JAJA, Jones M. (2012). "Myths in African Concept of Reality", *International Journal of Educational Administration and Policy Studies*, Vol (6) 2, s.9-14.
- LEEMİNG, Davit A. (1994). *Creation Myths of the World*, California: Greenwood Publishing Group.
- (2010). *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Edt. David A. Leeming, Kathryn Madden, Stanton Marlan, New York: Springer Reference.
- KOSTROUN, Daniella (2011). *Feminism, Absolutism and Jansenism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kutsal Kitap, Eski ve Yeni Antlaşma* (2001). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- MAZUR, Eric Michalel (2011). *Encyclopedia of Religion and Film*, California: ABC Clio Press.
- MEHL, Roger (1992). "Protestanlık Mezhebi", *Din Fenomeni*, Çev: Mehmet Aydın, Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- MELTON, Gordon; BAUMANN, Martin (2002). *Religions of The World, A Comprehensive Encyclopedia of Beliefs and Practices, V 4*, California: ABC-Clio.
- OLGUN, Hakan (2001). *Luther Reformu ve Katolisizm'i Protesto*, Ankara: Fecr Yayınevi.
- SHARGEL, Raphael (2007). *Ingmar Bergman, Sinematografi İnsanın Yüzüdür*, Çev.: Selim Özgül, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- SÜMER, Necati (2015). *Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötanazi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- TEKSOY, Rekin (2005). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi, Cilt 2*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.
- ÜNAL, Mustafa (1999). *Din Fenomenolojisi, Tarihçe, Yöntem ve Uygulama*, Kayseri: Geçit Yayınları.